

Felip Pedrell i l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya

LLUÍS CALVO

A. Preàmbul

Com ja s'ha assenyalat en diverses ocasions, la preocupació per la recerca i promoció de la investigació etnomusicològica va ser important en la trajectòria de Felip Pedrell. En base a aquesta afirmació, la present comunicació vol aprofundir en un aspecte poc conegut del personatge: la seva participació a l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya (AEFC), participació que, encara que no va ser gaire important, ens parla de la contribució fonamental de Pedrell entorn d'allò que podríem anomenar «espai epistèmic» de l'etnomusicologia hispana, és a dir, els paràmetres, formals i conceptuals, en què es va desenvolupar la recerca etnomusicològica, en aquest cas, a Catalunya.

B. L'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya i la renovació del folklore català durant el Noucentisme

L'AEFC va ser fundat pel doctor Tomàs Carreras i Artau l'any 1915 a la seva càtedra d'ètica de la Universitat de Barcelona. La institució va tenir com a fita la recerca etnogràfica per tal de confeccionar un corpus documental que permetés conèixer i analitzar la psicologia col·lectiva del poble català i, per extensió, ibèric.

L'AEFC fou la resposta etnològica i universitària als paradigmes noucentistes (sistematització, raó, classicisme, mediterranisme, europeisme, transformació científica, etc.). Carreras, un d'aquells joves noucentistes —recordem que participà en l'obra senyera del moviment: l'*Almanach dels Noucentistes*—, imbuït dels nous ideals, va voler renovar l'etnografia i el folklore, així com també l'Escola Jurídica i Històrica catalanes. Trencant els motlles acadèmics de l'època, va crear, al costat de Josep M. Batista i Roca, l'entitat

que, durant anys, va aplegar bona part del treball etnogràfic del nostre país, convertint-se, de fet, en la primera iniciativa que va establir les bases de la recerca antropològica a Catalunya.

Cal assenyalar que l'AEFC no va ser tan sols un projecte plenament encarnat en el seu temps noucentista, sinó que fou també una empresa eminentment regeneracionista. Carreras, home colpit per la crisi del 98, va plantejar el projecte de l'AEFC també com una eina per tal d'arribar a resoldre el llavors anomenat *problema ibérico*, la qual cosa ens presenta, d'entrada, un fort lligam amb els interessos de Pedrell. Recordem aquestes paraules de Carreras:

[...] la honda preocupación por el problema hispano por antonomasia, es a saber, el problema que versa sobre la reconstitución espiritual de España: problema de orígenes, de entraña viva, de concreción del ideal colectivo, de revelación y ponderación de aptitudes diversas dentro de la gran comunidad ibérica. Problema de raza, en una palabra, que no hay que confundir con ninguno de los conflictos accidentales y casi siempre pasajeros de la política y sus partidos organizados¹.

Per tal d'assolir els seus objectius, l'AEFC fou conscient de la necessitat d'aplegar el màxim nombre d'estudiosos: universitaris, professionals no-acadèmics i afeccionats. L'empresa hauria estat condemnada al fracàs si es mantenia exclusivament en el clos universitari, oblidant la rica tradició folklorista del país, així com també la tasca de personatges de renom en el camp del folklore, cas de Rossend Serra i Pagès, Sebastià Farnès, Aureli Capmany o Felip Pedrell.

D'aquesta forma, l'entitat, fent-se ressò d'alguns dels plantejaments noucentistes entorn de la recerca científica a Catalunya, fou concebuda com una cooperativa intel·lectual, on el coneixement fos la clau de volta de les relacions, deixant de banda els graus acadèmics. Amb aquest ideari de treball, va trencar el monolitisme i la rigidesa acadèmica de l'època, situació que generava, si més no, que la universitat romangués tancada i refractària a qualsevol tipus de col·laboració extraacadèmica. En aquest sentit, cal recordar que l'AEFC fou el primer seminari com a tal que es creà a la Universitat de Barcelona. Amb posterioritat, sorgiren els de Pere Bosch i Gimpera, Joaquim Xirau i d'altres. Les següents paraules de Carreras en referir-se a Pedrell són un viu reflex de l'esperit que animava l'empresa de l'AEFC:

[...] tal es el llamamiento y asociación a nuestra obra de grandes personalidades extrauniversitarias, de especialistas; que con la competencia de su saber y la autoridad de un prestigio por todos reconocido vengan a

¹ CARRERAS I ARTALI, T., *Ética hispana*. Girona, 1912, p. 7-8.

asesorarnos eficazmente en materias afines [...]. Hoy es el Mtro. Pedrell quien nos ilustra en asuntos de Folklore musical [...] el Mtro. Pedrell carece del indispensable *titulo de licenciado*, es decir, de una patente oficial del saber que todos unánimemente le reconocemos. Ved, pues, como nosotros hemos salvado la dificultad: sin necesidad de expedientes, por via fecunda de la colaboración y sobre todo por obra y gracia de nuestra voluntad de escuchar y aprender, hoy el Mtro. Pedrell ocupa la silla de catedrático con toda la plenitud de su magisterio; y en cambio, el catedrático *oficial* que ahora os dirige la palabra, con mucha honra se sienta al lado de vosotros, alumnos y asistentes voluntarios².

C. Felip Pedrell i l'AEFC

Com veiem, el desig de vehicular un autèntic discurs entre el món acadèmic i el paracadèmic va fer que Carreras convidés Pedrell a participar en les tasques de l'AEFC. Amb tot, cal dir que entre Carreras i Pedrell l'amistat era gran, tal com es desprèn del testimoni de dues comunicacions de Pedrell conservades a l'actual seu de l'AEFC³.

La seva participació, deixant de banda els més que possibles consells per tal d'organitzar la recerca etnomusicològica de l'entitat, es va concretar en:

1. Dues conferències-audicions.
2. La presència en les tasques de la institució de dos dels seus deixebles més destacats (Mn. Higini Anglès i Robert Gerhard).
3. Els possibles materials etnomusicals que va aportar al fons documental de l'entitat, dels quals tan sols es té notícia d'un petit treball titulat *Canciones y bailes populares valencianos*, consistent en deu melodies de caire popular amb lletra i música.

Respecte al primer punt, cal assenyalar que les dues xerrades han d'inscriure's en l'actuació de caràcter publicitari que la institució va portar a terme, és a dir, l'AEFC, al costat de la pròpia recerca etnogràfica, es va fixar l'objectiu de contribuir tant al coneixement de la realitat del poble català com a l'elevació del seu nivell cultural. D'aquesta forma auspicià tot un seguit de conferències i cursos que, per la seva visió, foren una interessant aportació al desenvolupament de la cultura catalana.

² CARRERAS I ARTAU, T. «La función de los colaboradores especialistas en el "Archivo"», *Estudis i Materials*, I. Barcelona, 1916, p. 50-51.

³ Així AEFC (Institució Milà i Fontanals, CSIC, Barcelona). De les dues comunicacions de Felip Pedrell a Tomàs Carreras tan sols coneixem la data exacta de la segona (5 de maig de 1920). De la primera no es coneix la data, però es pot situar pels voltans dels anys 1916 o 1917.

La primera conferència que Pedrell va impartir fou el dia 10 de febrer de 1916. La xerrada, realitzada a casa seva, primera activitat pública de la institució, va portar per títol «Folklore musical hispano. I. Orientaciones sobre el Folklore musical. El criterio etnográfico en la clasificación. II. Las Cántigas de Alfonso el Sabio. III. Las influencias del Romance en el canto popular hispano»⁴. La segona conferència la va impartir el 24 de maig de 1917 i va ser una continuació de l'anterior⁵.

D'aquestes intervencions, en destaquem tan sols l'accent que va posar en la importància de l'element *popular* i *etnogràfic* en la creació musical⁶. Recordem que per Pedrell, l'estudi de la música popular fou vist com un mitjà més per esbrinar l'origen i desenvolupament de la música «artificial» o «culta»⁷. Així, quan es va referir al naixement de la «música harmònica i melòdica» acompanyada, va afirmar que el *poble* era l'inspirador original:

Así no es de extrañar, no, que lo que parece hoy creación facilísima, fuese ayer, como se diría, oportunamente, obra de romanos, y aún dificultad insuperable el simple hecho de acompañar, o de poder ser acompañada, esa melodía. No podían hacerlo, no podían poderlo hacer, ni el mismo compositor, ni mucho menos el técnico, aunque sabía y podía hacerlo ¿quién? el pueblo, el pueblo que no era llamado a tener voz en esas especulaciones⁸.

⁴ Aquesta conferència va ser il·lustrada amb diversos exemples musicals cantats per Concepció Badia, acompanyada al piano per Frederic Longàs. L'allocució de Pedrell fou recollida per Lluís Camós Cabruja —alumne de Carreras—. La conferència sencera va ser publicada a la revista de l'AEFC, *Estudis i Materials*, I, Barcelona, 1916, p. 23-48. Aquesta intervenció de Pedrell fou, tret de la part introductòria, la lectura d'un article que havia publicat a la revista *Summa* (Madrid) sobre Alfons X i l'Arxipreste d'Hita, i la relació d'aquests personatges amb el món de la música.

⁵ PEDRELL, F., «Folklore Musical hispano. La canción popular en los vihuelistas españoles seiscentistas», *Estudis i Materials*, II, Barcelona, 1918, p. 61-88.

⁶ Un comentari de Giulio Fara, estudiós de la cançó popular sarda i italiana, confirma aquesta situació: [...] per classificare un canto popolare occorre prima riunire la più grande quantità possibile di documenti riguardanti la regione intesa secondo i criteri etnografici e non secondo le divisioni politico-geografiche arbitrarie e convenzionali, riaffermando la oramai vecchia teoria che la musica esiste nell'uomo come principio armonico incosciente più che non come elemento melodico [...]. Giulio FARA, «Recensió» a les conferències de Pedrell aparegudes a *Estudis i Materials* I (1916) i II (1918), *Rivista Musicale Italiana*, 2 (Torino, 1922), p. 7.

⁷ MARTÍ i PÉREZ, J., «Etnomusicologia catalana: entre la Literatura, la Musicologia i l'Antropologia», *Aixa. Revista Anual de La Cabella*, 4, Arbúcies, 1991, p. 23. Respecte al paper que va atorgar Pedrell a la documentació històrica com a font del *folklore musical* per a la història de la música espanyola, vegeu PEDRELL, F., *Folklore Musical hispano. La canción popular en los vihuelistas españoles seiscentistas*, p. 87.

⁸ PEDRELL, F., *Folklore Musical hispano. La canción popular en los vihuelistas españoles seiscentistas*, p. 62.

La insistència en el factor *popular*, així com també l'alt component regeneracionista de l'AEFC, propicià que el missatge de Pedrell enllacés ràpidament amb els objectius de la institució. De fet, la defensa —filosòfica, sociològica i etnogràfica— que Carreras va realitzar de l'existència d'un *esperit col·lectiu* diferenciat, propi, vertebrador de la vida sòcio-cultural, política i econòmica del poble català, entroncà amb els valors que Pedrell sempre havia defensat. D'aquesta manera, la seva presència a l'AEFC fou important per tal de confirmar la importància del factor musical com a element comprensiu entorn del què i del com de la nació catalana, la seva identitat i allò que Carreras anomenava «psicologia ètnica».

Passant al segon aspecte esmentat, cal indicar que el Mestre Pedrell va encoratjar els seus deixebles Mn. Higiní Anglès i Robert Gerhard a participar en les tasques de l'AEFC. Així, per exemple, quan Gerhard es va adreçar a l'entitat per tal de demanar-hi l'admissió, va manifestar el següent:

Nostre admirable mestre D.F. Pedrell ja n'hi havia parlat dels interessants estudis que Vostè dirigeix [Carreras]. Amb la seva autorització i encoratjat per ell, jo accepto amb entusiasme de col·laborar en la secció de Folk-lore musical, confiant que Vostè tindrà la bondat de guiar els meus primers esforços⁹.

Mn. Anglès hi va tenir una menor intervenció que Gerhard —encara que participà en un dels treballs de camp de l'entitat¹⁰—. Per la seva banda, Gerhard es va integrar plenament en la vida de l'AEFC portant a terme feines de recerca, així com també tasques d'organització, tals com la preparació del qüestionari cinquè de l'AEFC, dedicat a la cançó popular. Alhora, va ser l'encarregat d'organitzar els materials musicals que arribaven. Resultat d'aquesta tasca va ser l'elaboració d'un estudi titulat *Contribució a la bibliografia de la cançó popular catalana*¹¹.

Finalment, què ens mostren aquestes dades? Se'n poden extreure diverses conclusions:

1. El profund sentit regeneracionista de Pedrell, aspecte que el va fer entrar en plena sintonia amb els plantejaments i projectes de Carreras.
2. La presència dels paràmetres decimonònics —música, idealismes, esperit del poble, etc.— que articularen les seves actuacions, paràmetres que ens

⁹ GERHARD, R., Valls, 31 de juliol de 1916. Comunicació a T. Carreras i Artau (Arxiu AEFC, Institució Milà i Fontanals —CSIC—, Barcelona).

¹⁰ Va estar acompanyat per Josep Maria Batista i Roca i Ventura Gassol, i fou realitzada durant el mes de setembre de 1921 per l'àrea pirinenca catalana —Vall d'Àneu, Andorra, etc.

¹¹ Publicada a *Estudis i Materials*, II, Barcelona, 1917, p. 217-224.

- donen diàfanes pistes entorn del seu pensament pel que fa a aspectes com identitat dels pobles, recerca musical, etc.
3. El seu pes en la configuració del què i el com de la recerca etnomusical a Catalunya. De fet, aquesta configuració es va centrar, bàsicament, en els aspectes musicals, anant més al «text» que al «context», la qual cosa es va convertir en vector indiscutit de l'etnomusicologia catalana.
 4. El seu desig de vehicular la recerca en el camp del folklore català i hispà, participant en la creació dels mitjans més adients per tal de contribuir a aquesta fita. Aquest esperit, obert i emprenedor, fou el que, malgrat la seva avançada edat, el va portar a participar en la jove iniciativa.
 5. El seu mestratge, que es materialitzà en personatges com Higiní Anglès o Robert Gerhard, personalitats de primer ordre en la història de la música catalana.